

UYGURCA SÖZLÜKLER¹

[Bibliyografi / Bibliography]

Murat ORHUN*

Geliş Tarihi: 16.10.2023

Kabul Tarihi: 16.12.2023

Öz

Sözlük bir milletin dil zenginliğidir; zamanla gelişir, değişir ve zenginleşir. Sözlük çalışmaları bir milletin dil varlığı, geçmişi ve kültürü gibi konuları araştırmada büyük önem arz eder. Günümüz dünyasında bir dilin farklı dillerle ilişkisini ortaya koymak ve o dilin diğer dillerle iletişiminin boyutlarını belirlemede de sözlük çalışmaları fikir verici mahiyettedir. Farklı alanlarda devreye giren dijital araçların gelişmesiyle birlikte bilgisayar teknolojisi ve yapay zekâ uygulamaları sözlüklerin dijital alana aktarımını ve bu alanda kullanımını kolaylaştırmaktadır. Bu kapsamda farklı dillerde otomatik çeviri işlemleri ve metin analizleri gibi durumlar sayesinde sözlük kullanımları daha da işlevsel hale gelmiştir. Bir dil üzerine sözlük çalışmaları yapılırken o dile ilgili yapılan çalışmaların derli toplu elimizin altında bulunması bir zarurettir. Şimdiye kadar Uygurca sözlük çalışmaları ile ilgili birçok makale yayınlanmıştır ve bunlar literatüre önemli katkı sağlamıştır. Bu makale daha önce yapılmış çalışmaları tamamlama amacı taşımaktadır. Bu sebeple ilgili literatür taranmış ve önceki çalışmalara girmeyen birçok sözlük tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda şimdiye kadar tespit edilen tüm sözcükler kategorilere göre analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sözlükler, Yeni Uygurca, Eski Uygurca, Uygurlar, Uygurca Sözlük Çalışması.

UYGHUR DICTIONARIES

Abstract

The dictionary is the linguistic wealth of a nation and it develops, changes and enriches over time. Dictionary studies are of great importance in researching issues such as a nation's linguistic existence, history and culture. In today's world, dictionary studies are also informative in revealing the relationship of a language with different languages and in determining the extent of communication of that language with other languages. With the development of digital tools that come into play in different fields, computer technology and artificial intelligence applications facilitate the transfer and use of dictionaries to the digital field. In this context, dictionary usage has become more functional thanks to automatic translation processes and text analysis in different languages. When doing dictionary studies on a language, it is a necessity to have the studies on that language neatly at hand. Many articles on Uyghur dictionary studies have been published so far and these have made significant contributions to the literature. This article aims to complement previous studies. This article aims to complement previous studies. For this reason, the relevant literature was reviewed and many dictionaries that were not included in previous studies were identified. As a result of the study, all words identified so far have been analyzed according to categories.

Keywords: Dictionaries, New Uyghur, Old Uyghur, The Uyghurs, Uyghur Dictionary Study.

* Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü, e-posta: murat.orhun@bilgi.edu.tr
Orcid: 0000-0002-5013-1119

¹ Bu çalışmada, Eziz Atavulla Sartekin tarafından hazırlanan "Uygurca Neşr Kılınğan Eserler Katalogı" adlı kitaptan önemli ölçüde yararlanılmıştır.

Giriş

Uygur araştırmaları kapsamında Uygur sözlükleri ile ilgili azımsanmayacak çalışma yapılmıştır. Uygurlar, günümüzde Uygurların ana vatani şincang Uygur Özerk Bölgesi başta olmak üzere Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan gibi Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde ikâmet etmektedir. Uygurlar, yaşadıkları bölgelerde imkânlar ölçüsünde kendi dilleri ile ilgili birtakım çalışmalar yapmışlardır. Ancak bu çalışmalarla ilgili literatür tarandığında Uygurca-Kırgızca herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bunun temel nedeninin de Kırgızistan'da Uygur okulların olmaması olabilir. Sovyetler Birliği dağılmadan önce Rusça tüm Sovyet bölgesinde resmî dil olduğundan diğer dillere yeterince önem verilmemiştir. Buna rağmen Sovyetler döneminde Uygurca sözlükler ile ilgili çalışmalar yapılmıştır (Orhun, 2022). Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Türk Cumhuriyetleri'nin lehçelerine resmî dil statüsü verilmiş, araştırma ve çalışmalar daha çok önem kazanmıştır. Sovyetler Birliği dışında Uygurca ile ilgili çalışmalar ise İngilizce yapılmış ve çok sayıda Uygurca-İngilizce sözlük yayınlanmıştır (Orhun, 2022). Bütün bu yayın faaliyetlerine rağmen Uygurca ve Uygur sözlükleri ile ilgili çalışmalar yoğun olarak Çin yönetiminde bulunan şincang Uygur Özerk Bölgesi'nde (şUÖB) yapılmıştır. şimdiye kadar yayınlanan sözlüklerin yarısından fazlası Çince-Uygurca çeviri sözlüğü olarak yayınlanmıştır. Diğer sözlükler ise Uygurcadan Çinceye aktarma, Uygurca imla, dil, tarih, deyim ve diğer alanlarla ilgilidir. Bundan dolayı Çağdaş Uygurca ile ilgili çalışma yaparken şUÖB'de yapılan çalışmaların dikkatle araştırılması önem arz etmektedir. Daha önceki çalışmalarda Uygurca sözlükler ile ilgili kısmen liste yayınlanmıştır (Öztopçu, 1992; Öztopçu, 1993; Orhun, 2022; Koraş, 2009; şirin, 2020; Yıldırım, 2009; Yıldırım, 2019). Bu çalışmalarda toplam 165 sözlük listelenmiştir. Bizim çalışmamızda, bazı sözlükler ile ilgili yazar bilgisi veya yayın yılları ile ilgi yanlış bilgiler düzeltilmiştir.

Bu makalede, şUÖB'de yayınlanan "Uyđurçe Neşr Kılınđan Eserler Kataloğı" (Sartekin, 2004) incelenmiştir ve daha önceki çalışmalara dâhil edilmeyen sözlükler tespit edilmiştir. Ayrıca Çin'de hizmet veren kitap siteleri incelenerek Uygurca sözlükler üzerine araştırma yapılmıştır. Yazarı ve yayın yılı belli olmayan sözlükler bu çalışmaya dâhil edilmemiştir. Ayrıca bu çalışmanın bütünlüğünü sağlamak amacıyla elektronik ortamda yazılım olarak üretilen ve kullanıma sunulan sözlüklerin listesi de çalışmaya ilave edilmiştir.

1. Sözlükler Kataloğu

Bu makalede büyük oranda çeşitli konuları içine alan Çince-Uygurca açıklama sözlükler yer almıştır. Ancak daha önce yayınlanan sözlük kategorileri ile uyum sağlamak için (Orhun, 2022) benzeri tasnif yöntemi tercih edilmiştir.

1.1. Xenzuçe-Uyđurçe Luğetler (Çince-Uygurca Sözlükler)

1. Xenzuçe-Uyđurçe Sözlük (Çince-Uygurca Sözlük), Beijing: Milletler Neşriyatı, 1956.
2. Xenzuçe-Uyđurçe Atalđular (Çince-Uygurca Terimler), Beijing: Milletler Neşriyatı, 1976.
3. Xenzuçe-Uyđurçe Xenzu Tilida Daim İşlitilidiğan Sözlükler (Çince-Uygurca Çin Dilinde Çok Kullanılan Sözcükler), Beijing: Milletler Neşriyatı, 1976.
4. Xenzuçe-Uyđurçe Qisqıçe Luğet (Çince-Uygurca Kısaca Sözlük), Urumçi: şincang Maarip Neşriyatı, 1976 (Eski şUÖB Yazı Değiştirme ve Geliştirme Komitesi tarafından hazırlanmıştır).
5. Xenzuçe-Uyđurçe Addiy Sözlük (Çince-Uygurca Temel Sözlük), Abdusalam Abbas, Futing Őuenlar, Urumçi: şincang Halk Neşriyatı, 1980.
6. Xenzuçe-Uyđurçe Qisqıçe Fizika Luğiti (Çince-Uygurca Kısaca Fizik Sözlüğü), Ramzan Rehim, Mijit Qadir, Urumçi: şincang Maarip Neşriyatı, 1980.
7. Xenzuçe-Uyđurçe Qisqıçe Matématika Luğiti (Çince-Uygurca Kısaca Matematik Sözlüğü), Micit Qadir, Abduréřit vd., Urumçi: şincang Maarip Neşriyatı, 1980.

8. Xenzuçe-Uygurçe Dünya Yer Namliri Qollanmisi (Çince-Uygurca Dünya Yer Adları Kılavuzu), Camalidin Muhemmidi, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1982.
9. Xenzuçe-Uygurçe Biologiyeye Luğiti (Çince-Uygurca Biyoloji Sözlüğü), Micit Xudaberdi, Ümid Gimad, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1984.
10. Xenzuçe-Uygurçe Tenterbiye Luğiti (Çince-Uygurca Spor Sözlüğü), Yalqun, Niyaz Raxman, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1985.
11. Xenzuçe-Uygurçe Ximiye Luğiti (Çince-Uygurca Kimya Sözlüğü), Erfu, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1985.
12. Xenzuçe-Uygurçe Néfit Luğiti (Çince-Uygurca Petrol Sözlüğü), Jeken vd., Urumçi: Şincang Petrol İdarisi Pen Téxnika Komitéti, 1985.
13. Xenzuçe-Uygurçe Çet Él Yer Namliri Qollanmisi (Çince-Uygurca Yabancı Yer Adları Kılavuzu), Aburéşit Sabit vd., Beijing: Milletler Neşriyatı, 1983.
14. Xenzuçe-Uygurçe Qisqıçe Pen-Téxnika Luğiti "Sinaq Nusqa" (Çince-Uygurca Kısaca Teknoloji Sözlüğü "Deneme Nüsha"), Tursun Rehim vd., Urumçi: Çin Teknoloji Genelleştirme Neşriyatı, Şincang Uygur-Kazaq Şubesi, 1986.
15. Xenzuçe-Uygurçe Matématika Luğiti (Çince-Uygurca Matematik Sözlüğü), Ablikim Hacı vd., Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1986.
16. Xenzuçe-Uygurçe Binakarlıq Luğiti (Çince-Uygurca İnşaat Sözlüğü), Ablikim Osman, Ablet Abduréşit vd., Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1986.
17. Xenzuçe-Uygurçe Soda Luğiti (Çince-Uygurca Ticaret Sözlüğü), Hoşur Qurban, Möminjan Tursun, Jényü vd., Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1987.
18. Xenzuçe-Uygurçe Pen-Téxnika Luğiti (Çince-Uygurca Teknoloji Sözlüğü), ŞUÖB Dil-Yazı Komitéti Sözlük Kurumu, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1987.
19. Xenzuçe-Uygurçe Éléktir Téxnikisi (Çince-Uygurca Elektrik Teknik Sözlüğü), Lyugobaw, Enwer Xalq, Muhemmetimin, Abduwahit vd., Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1988.
20. Xenzuçe-Uygurçe-Maliye İqtisad Luğiti (Çince-Uygurca-Maliye İktisat Sözlüğü), Asiyé Ayim vd., Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1988.
21. Xenzuçe-Uygurçe Sitatistika Luğiti (Çince-Uygurca İstatistik Sözlüğü), Enwer Ğeni, Urumçi: Şincang Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı, 1988.
22. Xenzuçe-Uygurçe Aptomobil Ölçigüçliri Luğiti (Çince-Uygurca Araba Ölçütleri Sözlüğü), Abdurahman Xélil, Urumçi: Halk Katnaş Neşriyatı, 1989.
23. Ottura Mektep Oquğuçiliri Üçün Xenzuçe-Uygurçe Luğet (Ortaokul Öğrencileri İçin Çince-Uygurca Sözlük), Wang Mingyi, Moydin Zeydin vd., Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1989.
24. Xenzuçe-Uygurçe Su We Su Éléktir Quruluş Luğiti (Çince-Uygurca Su ve Elektrik İnşaat Sözlüğü), Alimi Niyaz, Yaqup Hüseyin, Enwer Éziz, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1989.
25. Başlanğuç Mektep Oquğuçiliri Üçün Xenzuçe-Uygurçe Luğet (İlkokul Öğrencileri İçin Çince-Uygurca Sözlük), Lyaw Zéyü, Tuyğun vd., Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1989.
26. Xenzuçe-Uygurçe Qéliplaşqan Atalğular-II (Çince-Uygurca Kalıplaşmış Terimler), ŞUÖB Tilkom, ŞUÖB Atkom, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1990.
27. Xenzuçe-Uygurçe Ximiye Sanaiti İzahlıq Luğiti (Çince-Uygurca Kimya Sanayi Açıklamalı Sözlüğü), Şincang Néfit İdarisi, Qaramay Petrol İşleme Fabrikası, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1992.
28. Xenzuçe-Uygurçe Pédagogika Luğiti (Çince-Uygurca Pedagoji Sözlüğü), Yalqun Mexmutjan, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1992.

29. Xenzuçe-Uyğurçe Sanaet Karxanlirini Başquruş Luğiti (Çince-Uyğurca Sanayi İşletmeleri Yönetme Sözlüğü), Lyugobaw, Enwer, Urumçi: Şincang Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı, 1993.
30. Dunyadiki Milletlerning Xenzuçe-Uyğurçe Namliri Luğiti (Dünya Milletlerinin Çince-Uyğurca Adları Sözlüğü), Enwer Abdurahman, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1993.
31. Xenzuçe-Uyğurçe Tebiyy Juğrapiye Luğiti (Çince-Uyğurca Doğal Coğrafya Sözlüğü), Abduqadir Yunus, Chü Beyching, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1993.
32. Xenzuçe-Uyğurçe Pilan İqtisad Luğiti (Çince-Uyğurca Plan İktisat Sözlüğü), Ablet Abdurêşit vd., Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1993.
33. Xenzuçe-Uyğurçe-Latinçe Haywan Namliri Luğiti (Çince-Uyğurca-Latinçe Hayvan Adları Sözlüğü), Muhemmed İmin, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1994.
34. Qéliplaşqan Atalğular-1 “Xenzuçe-Uyğurçe” (Kalıplaşmış Terimler-1, “Çince-Uyğurca”), Beijing: Milletler Neşriyatı, 1995.
35. Xenzuçe-Uyğurçe Baghwenchilik Luğiti (Çince-Uyğurca Peyzacılık Sözlüğü), Lyaw Yifiéy, Jumaq İsmayil vd., Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1995.
36. Xenzuçe-Uyğurçe Yéngi Sözler Luğiti (Çince-Uyğurca Yeni Kelimeler Sözlüğü), Abudulla Abliz, Ayşem Tawarlar, Beijing: Milletler Neşriyatı, 1995.
37. Astronomiye Atalğuliri “Xenzuçe-Uyğurçe” (Uzay Terimleri “Çince-Uyğurca”), ŞUÖB Tikom, ŞUÖB Atkom, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1995.
38. Xenzuçe-Uyğurçe-Météorologiyeye Luğiti (Çince-Uyğurca Meteoroloji Sözlüğü), Abdukérim Réşit, Şewket Dölet, Abdurup Mirzahaji vd., Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1995.
39. Xenzuçe-Uyğurçe Qanunşunasliq Luğiti (Çince-Uyğurca Kanun Sözlüğü), Exmet Mamut, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1995.
40. Xenzuçe-Uyğurçe Mupettişlik-Boğaltirliq Luğiti (Çince-Uyğurca Mufettişlik-Kasiyerlik Sözlüğü), Şawbochi, Ablet Muhemmetjan vd., (Çinceden çeviren Féng Rungzu, İziz Tursun) Çin Mufettişlik Neşriyatı, 1995.
41. Xenzuçe-Uyğurçe Herbiy Atalğular Luğiti (Çince-Uyğurca Askeri Terimler Sözlüğü), Siytow, Hebibulla, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1996.
42. Xenzuçe-Uyğurçe Adem Anatomiyisi Luğiti (Çince-Uyğurca İnsan Anatomisi Sözlüğü), Nurmuhemmet, Urumçi: Şincang Ünversititi Neşriyatı, 1996.
43. Xenzuçe-Uyğurçe Qisqıçe Yéza İgiliq ilmi Luğiti (Çince-Uyğurca Kısaca Tarım Bilgisi Sözlüğü), Tursun Rehim, Xuang Duenpu, Beijing: Milletler Neşriyatı, 1997.
44. Xenzuçe-Uyğurçe Géologiyeye Luğiti (Çince-Uyğurca Jeoloji Sözlüğü), Perhat Abduqadir, Muxtar Zari, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1999.
45. Xenzuçe-Uyğurçe Qéliplaşqan Atalğular (Çince-Uyğurca Kalıplaşmış Terimler), ŞUÖB Milletletler Dil Kurumu, ŞUÖB Milletler Dil Terimleri Genelleştirme, Tasarlama Komitesi, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1999.
46. Xenzuçe-Uyğurçe Oquğuçılar Luğiti (Çince-Uyğurca Öğrenciler Sözlüğü), Ekber Éli, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1999.
47. Yéngi Xenzuçe-Uyğurçe Matématika Luğiti (Yeni Çince-Uyğurca Matematik Sözlüğü), İlham İbrahim, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2000.
48. Xenzuçe-Uyğurçe Poçta-Télgérâph Luğiti (Çince-Uyğurca Posta-Telgraf Sözlüğü), Hüsenjan Kérim vd., Urumçi: Şincang Üniversitesi Neşriyatı, 2000.
49. Yéngi Xenzuçe-Uyğurçe Matématika Luğiti (Yeni Çince-Uyğurca Matematik Sözlüğü), Abdurazaq Sayim vd., Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2000.
50. Xenzuçe-Uyğurçe Qarmu-Qarşi Menilik Sözler Luğiti (Çince-Uyğurca Karşılıklı Anamlı Sözler Sözlüğü), Qadir Qawuz, Urumçi: Şincang Pen-Téxnika Sehiye Neşriyatı, 2001.

51. Xenzuçe-Uygurçe Tetür Tertiplik Luğet (Çince-Uygurca Ters Yönlü Sözlük), Jang Méng, Emet Niyaz vd., Qeşqer: Qeşqer Uygur Neşriyatı, 2002.
52. Xenzuçe-Uygurçe Jamaet Xewpsizliki Cégra Mudapiye Luğiti (Çince-Uygurca Asayış Hudut Savunma Sözlüğü), Abdurésit Ğopur, Urumçi: Şincang Ünversititi Neşriyatı, 2002.
53. Xenzuçe-Uygurçe Tarix Atalğuliri Sélişturmisi (Çince-Uygurca Tarih Terimleri Karşılaştırması), Ablet Nurdun, Veli Eli, Dawut Sayim, Urumçi: Şincang Pen-Téxnika Sehiye Neşriyatı, 2003.
54. Ottura-Başlanğuç Mektepler Üçün Xenzuçe-Uygurçe Jümle Tüzüş Qollanmisi (İlk-Orta Okullar İçin Çince-Uygurca Cümle Kurma Kılavuzu), Alim Xeseni (Çinceden çeviri), Urumçi: Şincang Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı, 2003.
55. Xenzuçe-Uygurçe Turaqliq İbariler Luğiti (Çince-Uygurca Deyimler Sözlüğü), Éli Zahit, Alim Xeseni, Hüseyinjan Esqeri, Mahire İslam, Urumçi: Şincang Halk Sehiye Neşriyatı, 2003.
56. Toluqsız Ottura Mektep Oquğuçiliri Üçün Xenzuçe-Uygurçe Luğet (Orta Okul Öğrencileri İçin Çince-Uygurca Sözlük), Chén YungŞing vd., Urumçi: Şincang Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı, 2003.
57. Toluqsız Ottura Mektep 1-Yilliq Oquğuçiliri Üçün Xenzuçe-Uygurçe Mas Qedemlik Luğet (Orta Okul 1. Sınıf Öğrencileri İçin Çince-Uygurca Paralel Sözlük), Li Şyujin vd., Urumçi: Şincang Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı, 2003.
58. Toluqsız Ottura Mektep 2-Yilliq Oquğuçiliri Üçün Xenzuçe-Uygurçe Mas Qedemlik Luğet (Orta Okul 2. Sınıf Öğrencileri İçin Çince-Uygurca Paralel Sözlük), Li Şyujin Qatarliqlar, Urumçi: Şincang Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı, 2003.
59. Oquğuçilar Üçün Xenzuçe-Uygurçe Jümle Luğiti (Öğrenciler İçin Çince-Uygurca Cümle Sözlüğü), Hüseyinjan Esqeri vd., Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2003.
60. Oquğuçilar Üçün Xenzuçe-Uygurçe Qarşi Menilik Sözler Luğiti (Öğrenciler İçin Çince-Uygurca Karşı Anlamli Kelimeler Sözlüğü), Hüseyincan Esqeri vd., Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2003.
61. Ottura-Başlanğuç Mektep Oquğuçiliri Üçün Xenzuçe-Uygurçe Luğet (İlk-Orta Okul Öğrencileri İçin Çince-Uygurca Sözlük), Enwer jappar, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2003.
62. Xenzuçe-Uygurçe-Qisqıçe Luğet (Çince-Uygurca Kısaca Sözlük), Hörigul Tursun, İbrahim Hemdulla, Tursun Mehemmet, Gülşat, Beijing: Milletler Neşriyatı.
63. Xenzuçe-Uygurçe Daimiy Sözler Luğiti (Çince-Uygurca Sık Kullanılan Kelimeler Sözlüğü), Ablimit, Muhemmet, Urumçi: Xinjang Halk Sehiye Neşriyatı, 2009
64. Xenzuçe-Uygurçe Üniversal Luğet (Çince-Uygurca Üniversal Sözlük), Huseyinjan Esqeri, Urumçi: Şincang Halk Sehiye Neşriyatı, 2009.
65. Xenzuçe-Uygurçe Éstétika Luğiti (Çince-Uygurca Estetik Sözlüğü), Chübo Ching, Beijing: Milletler Neşriyatı, 2001.
66. Xenzuçe-Uygurçe Çarwiçiliq Maldoxturluq Luğiti (Çince-Uygurca Hayvancılık Veteriner Sözlüğü), Zeki Abdulla, İsmayil İbrahim, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1992.
67. Xenzuçe-Uygurçe Tenterbiye Luğiti (Çince-Uygurca Spor Sözlüğü), Tayir Nasir, Urumçi: Şincang Maarip Neşriyatı, 2006.
68. Xenzuçe-Uygurçe Çong Luğeti 2 Tom (Çince-Uygurca Büyük Sözlük, 2 Cilt), Enwer Cappar, Ablet İmin, Urumçi: Şincang Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı, 2001.
69. Xenzuçe-Uygurçe Luğet (Çince-Uygurca Sözlük), Enwer Cappar, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2003.
70. Xenzuçe-Uygurçe Luğiti (Çince-Uygurca Sözlük), Şincang Üniversitesi Çin Dilleri Fakültesi, Urumçi: Şincang Halk neşriyatı, 1982.

71. Xenzuçe-Uyğurçe Ösümlük Luğiti (Çince-Uygurca Ziraat Sözlüğü), Alavidin Abdurêhim, Qeşker: Qeşker Uyğur Neşriyatı, 2006.
72. Xenzuçe-Uyğurçe Yéza İgilik Çong Luğiti (Çince-Uygurca Tarım Büyük Sözlüğü), Alawidin Abdurêhim, Urumçi: Şincang Pe- Téxnika Neşriyatı, 2007.
73. Xenzuçe-Uyğurçe Atalğular (8 jild) (Çince-Uygurca Terimler Sözlüğü 8 Cilt), Urumçi: Milletler Neşriyatı Neşri, 1970.
74. Xenzuçe-Uyğurçe Atalğular Qollanmisi (Çince-Uygurca Terimler Kılavuzu), Enver vd., Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2004.
75. Xenzuçe-Uyğurçe Axbaratçiliq Luğiti (Çince-Uygurca İstihbarat Sözlüğü), Ablimit Yaqup, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1996.
76. Xenzuçe-Uyğurçe Adet Sözler Luğiti (Çince-Uygurca Kültür Sözlüğü), Beijing: Milletler Neşriyatı, 2013.
77. Xenzuçe-Uyğurçe Adet Sözler Luğiti (Çince-Uygurca Kültür Sözlüğü), Wang Jénbén, Beijing: Milletler Neşriyatı, 2009.
78. Xenzuçe-Uyğurçe Taşyol Quruluşi Luğiti (Çince-Uygurca Karayol İnşaatı Sözlüğü), Erkin Sidiq, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2000.
79. Xenzuçe-Uyğurçe Çong Luğet (Çince-Uygurca Büyük Sözlük), Urumçi: Halk Sehiye Neşriyatı, 2013.
80. Xenzuçe-Uyğurçe Ximiye Luğiti (Çince-Uygurca Kimya Sözlüğü), Xalide Sayit, Selime, Arzugül Memet, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2005.
81. Xenzuçe-Uyğurçe Sözlükler Jewhiri (Çince-Uygurca Sözlükler Cevheri), Hüseyinjan Esqer vd., Urumçi: Şincang Güzel Senet-Foto Süret Neşriyatı, Şincang Elektron Ün-sin Neşriyatı, 2009.
82. Xenzuçe Uyğurçe Siluşturma Sözlüki (Çince-Uygurca Karşılaştırma Sözlüğü), Madiéyüen, Urumçi: Şincan Üniversitesi Neşriyatı, 2004.
83. Xenzuçe-Uyğurçe Şinxua Luğiti Qoş Renglik Nusxisi (Çince-Uygurca Şinhua Sözlüğü, Çift Renkli Nüsha), İrzat Sopiyp, Enwer Qasim, Qadir Qawuz, vd., Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2015.
84. Xenzuçe-Uyğurçe Giodizye Luğiti (Çince-Uygurca Jeodezi Sözlüğü), Niyaz Kerem, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1982.
85. Xenzuçe-Uyğurçe Luğet (Çince-Uygurca Sözlük), Enwer Cappar, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1996.
86. Xenzuçe-Uyğurçe Maarip Luğiti (Çince-Uygurca Maarif Sözlüğü), Yalqun Mexmutjan, Yunus Tahir, Adil Reşid, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2005.
87. Xenzuçe-Uyğurçe Emeliy Qollinilidighan Déhqançiliq Luğiti (Çince-Uygurca Pratik Kullanımlı Çiftçi Sözlüğü), Beijing: Çin Tarım İşleri Neşriyatı, 2010.
88. Xenzuçe-Uyğurçe Emeliy Qollinilidighan Yéziqçiliq Luğiti (Çince-Uygurca Pratik Kullanımlı Yazı Sözlüğü), İlham Kivir, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2007.
89. Başlanğuç Mektep Oquğuçiliri Üçün Xenzuçe-Uyğurçe Luğet (İlkokul Öğrencileri için Çince-Uygurca Sözlük), Lyaw Zéyüü vd., Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1989.
90. Xenzuçe-Uyğurçe Sözlükler Jewhiri-1 (Çince-Uygurca Kelimeler Cevheri-I), Hüseyinjan Esqer vd., Urumçi: Şincang Güzel Foto-Süret Neşriyatı, 2009.
91. Xenzuçe-Uyğurçe Selişturma Sözlüki (Çince-Uygurca Karşılaştırma Sözlüğü), Madiéyüen, Urumçi: Şincang Üniversitesi Neşriyatı, 2004.
92. Xenzuçe-Uyğurçe Giodizye Luğiti (Çince-Uygurca Jeodezi Sözlüğü), Niyaz Kerem, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1982.
93. Xenzuçe-Uyğurçe Néfit Géologiyisi Luğiti (Çince-Uygurca Petrol Jeodezi Sözlüğü), Niyaz Abdulla, Urumçi: Petrol Sanayi Neşriyatı.

94. Xenzuçe-Uygurçe Atalğular (Çince-Uygurca Terimler), Beijing: Milletler Neşriyatı, 1976.
95. Xenzuçe-Uygurçe Suğurta Luğiti (Çince-Uygurca Sigorta Sözlüğü), Abdurêhim Mexmutcan, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2010.
96. Xenzuçe-Uygurçe Söz Birikmisi Luğiti (Çince-Uygurca Birleşik Kelimeler Sözlüğü), Hüseyincan Esqer, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2009.
97. Xenzuçe-Uygurçe Sözlükler Jewhiri-II (Çince-Uygurca Kelimeler Cevheri-II), Hüseyincan Esqer vd., Urumçi: Şincang Güzel Foto-Süret Neşriyatı, 2009.
98. Oquğuçılar İçin Xenzuçe-Uygurçe Qéliplaşturulğan Luğet (Öğrenciler İçin Çince-Uygurca Kalıplaşmış Sözlük), Hüseyin Esqeri, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2004.
99. Xenzuçe-Uygurçe Qéliplaşturulğan Yéngi Söz-Atalğular Luğiti (Çince-Uygurca Kalıplaşmış Yeni Kelime-Terimler Sözlüğü), Muhammed Éli, Alim Heseni, Urumçi: Şincang Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı, 2004.
100. Xenzuçe-Uygurçe Qéliplaşturulğan Xetler Luğiti (Çince-Uygurca Kalıplaşmış Yazılar Sözlüğü), Hüseyin Esqeri, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2009.
101. Xenzuçe-Uygurçe Oquğuçılar Luğiti (Çince-Uygurca Öğrenciler Sözlüğü), Exet Emet, Urumçi: Şincang Halk Sehiye Neşriyatı, 2004.
102. Xenzuçe-Uygurçe Oquğuçılar Luğiti (Çince-Uygurca Öğrenciler Sözlüğü), Ablet İmin, Gulnar Barat, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1999.
103. Xenzuçe-Uygurçe Éliktir ve Éléktron Téxnikisi Luğiti (Çince-Uygurca Elektrik ve Elektronik Teknolojisi Sözlüğü), Mirşat Litip, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2012.
104. Oquğuçılar Üçün Xenzuçe-Uygurçe Ünwersal Luğet (Öğrenciler İçin Çince-Uygurca Genel Sözlük), Hüseyin Esqeri, Esqer Ehmed, Miradil Abdujelil, Adil Qasim, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2004.
105. Oquğuçılar Üçün Xenzuçe-Uygurçe, Uygurçe -Xenzuçe Luğet (Öğrenciler İçin Çince-Uygurca, Uygurca-Çince Sözlük), Hüsenjan, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2004.
106. Ottura Mektepler Üçün Xenzuçe-Uygurçe Péil-Jümle Luğiti (Orta Okullar İçin Çince-Uygurca Fiil-Cümle Sözlüğü), Hüsenjan, Urumçi: Şincang Halk Sehiye, Neşriyatı, 2004.
107. Oquğuçılar Üçün Xenzuçe-Uygurçe Menidaş Sözler Luğiti (Öğrenciler İçin Çince-Uygurca Eş Anlamli Kelimeler Sözlüğü), Hüseyincan Esqeri, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2003.
108. Oquğuçılar Üçün Xenzuçe-Uygurçe Yéqin Menilik Sözler Luğiti (Öğrenciler İçin Çince-Uygurca Yakın Anlamli Kelimeler Sözlüğü), Hüseyincan Esqeri, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2003.
109. Oquğuçılar Üçün Xenzuçe-Uygurçe Yéqin Menilik Sözler Luğiti (Öğrenciler İçin Çince-Uygurca Yakın Anlamli Kelimeler Sözlüğü), Hüseyincan Esqeri, Urumçi: Şinjang Halk Neşriyatı, 1989.
110. Oquğuçılar Üçün Hazırqi Zaman Xenzuçe-Uygurçe, Uygurçe-Xenzuçe Luğet (Öğrenciler İçin Günümüz Çince-Uygurca, Uygurca-Çince Sözlük), Hüseyincan Esqeri, Urumçi: Şincang Halk Sehiye Neşriyatı, 2004.
111. Yéngi Tüzülgen Xenzuçe-Uygurçe Tébbiy Luğet (Yeni Hazırlanan Çince-Uygurca Tıp Sözlüğü), Telet Sabit, Urumçi: Şincang Halk Sehiye Neşriyatı, 2006.
112. Xenzuçe-Uygurçe Silişturma Sözlüki (Çince-Uygurca Karşılaştırmalı Sözlük), Madié Yüen, Urumçi: Şincang Üniversitesi Neşriyatı, 2004.
113. Xenzuçe-Uygurçe Sözlük (Çince-Uygurca Sözlük), Beijing: Milletler Neşriyatı, 1990.
114. Xenzuçe-Uygurçe Burğilaş Luğiti (Çince-Uygurca Kazı Sözlüğü), Niyaz Abdulla, Urumçi: Petrol Sanayi Neşriyatı, 1993.

1.2. Uyğurçe-Xenzuçe Luğetler (Uygurca-Çince Sözlükler)

1. Uyğurçe-Xenzuçe Kiçik Luğet (Uygurca-Çince Küçük Sözlük), Urumçi: Şincang Maarip Neşriyatı, 1977.
2. Uyğurçe-Xenzuçe Turaqliq İbariler Luğiti (Uygurca-Çince Deyimler Sözlüğü), Wang Jébin, Éli Abitlar, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1982.
3. Uyğurçe-Xenzuçe Uyğur Halk Maqal-Temsilliri (Uygurca-Çince Uygur Atasözleri), Alim Qadir, Jang Chünşi, Jaw Şijilar, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1984.
4. Uyğurçe-Xenzuçe Cüp Sözler Luğiti (Uygurca-Çince Çift Sözler Sözlüğü), Ma Şingrin, Beijing: Milletler Neşriyatı, 1989.
5. Uyğurçe-Xenzuçe Dunya Tarihi Luğiti (Uygurca-Çince Dünya Tarihi Sözlüğü), Exmet Qasim, Jümexun vd., (Çinceden çeviri), Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1994.
6. Uyğurçe-Xenzuçe, Xenzuçe-Uyğurçe Luğet (Uygurca-Çince, Çince-Uygurca Sözlük), Taşpolat Ebeydulla vd., Urumçi: Şincang Üniversitesi Neşriyatı 2001.
7. Uyğurçe-Xenzuçe Yançuq Luğiti (Uygurca-Çince Cep Sözlüğü), Lyaz Yu, Ekber Éli vd., Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2002.
8. Hemibap Uyğurçe-Xenzuçe Qisqıçe Pen-Téxnika Luğiti (Kullanışlı Uygurca-Çince Kısa Teknoloji Sözlüğü), Tursun Lalta Heyrani, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2003.
9. Uyğurçe-Xenzuçe, Xenzuçe-Uyğurçe Luğet (Uygurca-Çince, Çince-Uygurca Sözlük), Taşpolat Ebeydulla, Ömer Hapiz, Urumçi: Şincang Üniversitesi Neşriyatı, 2001.
10. Uyğurçe-Xenzuçe Qisqıçe Turmuş Luğiti (Uygurca-Çince Kısaca Yaşam Sözlüğü), Abduğupur Seydin, Aliye Raziye, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2004.
11. Yéngi Tiptiki Uyğurçe-Xenzuçe Köp İşlitilidighan Sözler Luğiti (Yeni Türdeki Uygurca-Çince Sık Kullanılan Kelimeler Sözlüğü), Jaw Şinxu, Hamudun Qadir, Ğalip Memet, Urumçi: Şincang Ünversititi Neşriyatı, 1996.
12. Emeliy Qollinildiğan Uyğurçe-Xenzuçe Luğet (Pratik Kullanışlı Uygurca-Çince Sözlük), Chén Şiming, Liyaw Zéyü, Urumçi: Şinjang Üniversitesi Neşriyatı, 1995.

1.3. Uyğurçe-Erebçe Luğetler (Uygurca-Arapça Sözlükler)

1. Erebçe-Uyğurçe Luğet (Arapça-Uygurca Sözlük), Ablikim Nurmuhammethaji, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2003.
2. Erebçe-Uyğurçe Pen-Téxnika Luğiti (Arapça-Uygurca Teknoloji Sözlüğü), Ablikim Nurmuhemmet Haji, Urumçi: Şincang Halk Sehiye Neşriyatı, 2004.
3. Erebçe-Uyğurçe Luğet (Arapça-Uygurca Sözlük), Ablikim Nurmehemmet Haji, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2003.
4. Erebçe-Parsçe-Orduçe-Uyğurçe Uyğur Tébabat Atalğuliri Luğiti (Arapça-Farsça-Orduca-Uygurca Uygur Tıp Terimler Sözlüğü), Abdukérim Tursuntoxti, Urumçi: Halk Sehiye Neşriyatı, 2009.
5. Erebçe-Xenzuçe-Uyğurçe-İngilizçe Köp İşlitilidighan Uyğur Tébabiti Atalğuliri Luğiti (Arapça-Çince-Uygurca-İngilizçe Sık Kullanılan Uygur Tıp Terimleri Sözlüğü), İnayitulla Hélimi, Urumçi: Şincang Pen-Téxnika Sehiye Neşriyatı, 2001.
6. Erebçe-Uyğurçe Pen-Téxnika Luğet (Arapça-Uygurca Teknoloji Sözlüğü), Ablikim Nurmuhemmet Haji, Urumçi: Şincang Halk Sehiye Neşriyatı, 2004.
7. Erebçe-Uyğurçe Türküm Sözler Luğiti (Arapça-Uygurca Seri Kelimeler Sözlüğü), Ablikim Nurmuhemmet Haji, Urumçi: Şincang Halk Sehiye Neşriyatı, 2000.
8. Erebçe-Uyğurçe Yançuq Luğet (Arapça-Uygurca Cep Sözlüğü), Ablikim Nurmuhemmet Haji, Urumçi: Şincang Halk Sehiye Neşriyatı, 2004.

1.4. Uyğurçe-Xenzuçe-İngilizçe Luğetler (Uygurca-Çince-İngilizçe Sözlükler)

1. Xenzuçe-İngilizçe-Uygurçe Tébbiy Luğet “Sinaq Nusxa” (Çince-İngilizce-Uygurca Tıp Sözlüğü “Deneme Nüsha”), İnayitulla Hélimi vd., Urumçi: Şincang Halk Sehiye Neşriyatı, 1983.
2. Yénik Atliktka Herkitide Daim Qollinilidiğan Xenzuçe-Uygurçe-İngilizçe Sözcükler (Jimnastik Hareketlerinde Sık Kullanılan Çince-Uygurca-İngilizce Terimler, Jang Pinggo, Tursunay Haşimler, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1985.
3. Putbol, Walibol, Waskéttbol Herkitide Daim Qollinilidighan Xenzuçe-Uygurçe-İngilizçe Sözcükler (Futbol, Voleybol, Basketbolda Çok Kullanılan Çince-Uygurca-İngilizce Terimler), Tursunay Haşim, Urumçi: Halk Tenterbiye Neşriyatı, 1986.
4. Xenzuçe-İngilizçe-Uygurçe Déqançiliq Doriliri Luğiti (Çince-İngilizce-Uygurca Tarım İlaçları Sözlüğü), Alawidin Abuduréhim, Urumçi: Şincang Pen-Téxnika Sehiye Neşriyatı, 1997.
5. Xenzuçe-İngilizçe-Uygurçe Kompyutér Atalğuliri Luğiti (Çince-İngilizce-Uygurca Bilgisayar Terimleri Sözlüğü), Husenjan Esqer, İlyas Abbas, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2001.
6. Xenzuçe-İngilizçe-Uygurçe Tébbiy Luğet (Çince-İngilizce-Uygurca Tıp Sözlüğü), Telet Sabit, Urumçi: Şincang Pen-Téxnika Neşriyatı.
7. Xenzuçe-Uygurçe-İngilizçe Pen-Téxnika Luğiti (Çince-Uygurca Teknoloji Sözlüğü), Memet Éli, Abduréhim, Urumçi: Şincang Üniversitesi Neşriyatı, 2002.
8. Xenzuçe-İngilizçe-Uygurçe Türge Ayrılğan Sözler Luğiti (Çince-İngilizce-Uygurca Türlerle Ayrılmış Kelimeler Sözlüğü), Memet Éli, Urumçi: Şincang Üniversitesi Neşriyatı, 2003.
9. Xenzuçe-İngilizçe-Uygurçe Tibbi Luğet (Çince-İngilizce-Uygurca Tıp Sözlüğü), Urumçi: Halk Sehiye Neşriyatı, 2014.
10. Xenzuçe-İngilizçe-Uygurçe Bio Maddilar Luğiti (Çince-İngilizce-Uygurca Biyo Maddeler Sözlüğü), Nurmuhamet Tursun, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2004.
11. Emeliy Qollinilidiğan İngilizçe-Uygurçe Sayahet Qollanmisi (Pratik Kullanılışlı İngilizce-Uygurca Gezi Kılavuzu), Enwer Ablimit, Urumçi: Şincang Üniversitesi Neşriyatı, 1999.

1.5. Uygurçe-Xenzuçe-Rusçe-İngilizçe Luğetler (Uygurca-Çince-Rusça-İngilizce Sözlükler)

1. Xenzuçe-Rusçe-Uygurçe Sovét Kişi İsimliri Luğiti (Çince-Rusça-Uygurca Sovyet Kişi Adları Sözlüğü), Quddus Hapiz, Urumçi: Şincang Halk Halk Neşriyatı, 1988.
2. Rusçe-Xenzuçe-İngilizçe-Uygurçe Daimi İşlilidighan Sözler Luğiti (Rusça-Çince-İngilizce-Uygurca Sık Kullanılan Kelimeler Sözlüğü), Beijing: Merkiziy Milletler Üniversitesi Neşriyatı, 1994.
3. Xenzuçe-Uygurçe-Rusçe-İngilizçe Maşinsazliq Resimlik Luğiti (Çince-Uygurca-Rusça-İngilizce Makine Sanayisi Resimli Sözlüğü), Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1986.
4. Xenzuçe-Rusçe-İngilizçe-Uygurçe Éléktr Pen-Téxnikisi Luğiti (Çince-Rusça-İngilizce-Uygurca Elektrik Teknoloji Sözlüğü), Beijing: Milletler Neşriyatı, 1999.
5. Rusçe-Uygurçe Çong Luğet (Rusça-Uygurca Büyük Sözlük), Ziyaidin Ezizi, Zeynep Seley, Enwer Abdurahman, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2012.
6. Kündilik Turmuştta Köp İşleydiğan Xenzuçe-Rusçe-Uygurçe Sözlük (Gündelik Yaşamda Sık Kullanılan Çince-Rusça-Uygurca Sözlük), W., Ktowarow, Exmet Pasar, Lin Démaw, Yüjéyi, Editör: Savut Salahiddin, Beijing: Milletler Neşriyatı, 1995.
7. Yéngi Tüzülgen Xenzuçe-İngilizçe-Uygurçe Pen-Téxnika Çong Luğiti (Yeni Hazırlanan Çince-İngilizce-Uygurca Teknoloji Büyük Sözlüğü), Abduraxman Ebey, Gülşen Turaxun, Ddilmurat Eysa, Éli Toxti vd., Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2014.

1.6. Başqa Terjime Luğetler (Diğer Çeviri Sözlükler)

1. Parsçe-Xenzuçe-Uyğurçe Qisqıçe Luğet (Farsça-Çince-Uygurca Kısaca Sözlük), Li Shying, Xemit Tömür vd., Beijing: Milletler Neşriyatı, 1990.
2. Yapon Tili Sözlüki “Yaponçe-Xenzuçe-Uyğurçe” (Japonca Sözlük “Japonca-Çince-Uygurca”), Arzigül Güli, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2001.
3. Salarçe-Uyğurçe-Xenzuçe Luğet (Sallarca-Uygurca-Çince Sözlük), Beijing: Milletler Neşriyatı, 2010.
4. Uyğurçe-Yaponçe Luğet (Uygurca-Japonca Sözlük), Masaow Kojima, Ğalip Qutluq, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2010.
5. Ezerbayjançe-Uyğurçe Luğet (Azerice-Uygurca Sözlük), Elnare Eliyeva, Baku: Zengezurda Neşriyatı, 2021.

1.7. Başqa Luğetler (Diğer Sözlükler)

1. Dialéktik Matériyalizim Atalğuliri Heqqide İzahat (Diyalektik Materyalizm Terimleri Hakkında Açıklama), Şuang Énen, Li Winbing vd., Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1959.
2. Uyğurçe Dersliklerde Qollinilidighan Xenzuçe Atalğular (Uygurca Derslerde Kullanılan Çince Terimler), Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1962.
3. Atalğular Toplimi (Terimler Toplamı), Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1962.
4. İmla Sözlüğü (İmla Sözlüğü), Eski ŞUÖB Yazı Değiştirme ve Geliştirme Komitesi, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1966.
5. Edebiyat Nezeriyisidiki Atalğularğa İzahat (Edebiyat Teorilerindeki Terimlere Açıklama), Memtili Qadir, Qeşqer: Qeşker Pédagogika Enstitüsü, 1981.
6. ŞUAR Yer Namliri Toplimi (B) (ŞUÖB Yer Adları Toplamı), Urumçi: 1981.
7. Siyasiy İqtisad Luğiti (Siyası İktisat Sözlüğü), Madéyü, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1983.
8. Qisqıçe Qanun Luğiti (Kısaca Kanun Sözlüğü), İskender İbrahim, Ömer İshaqlar (Çinceden Çeviri), Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1986.
9. Conggo Énsiklopédiyisi-Tenterbiye Asasi İlimi (Çin Ansiklopedisi-Spor Temel İlimi), Aburahman Elbiyuf, Tursun Qurban vd. (Çinceden çeviri), Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1986.
10. Pul Muamile Luğiti (Para İşleme Sözlüğü), Muhemmetimin Davut, (Çinceden çeviri), Urumçi: Şincang Maarip Neşriyatı, 1987.
11. Conggo Énsiklopédiyisi Yénik Atlitka (Çin Ansiklopedisi Jimnastik), Abudrahman Eliyof (Çinceden çeviri), Beijing: Halk Tenterbiye Neşriyatı, 1987.
12. Conggo Tébbiy Qamusi “Jemi 7 Tom” (Çin Tıp Kamusu “7 Cilt”), Urumçi: Şincang Halk Sehiye Neşriyatı, 1988.
13. Edebiyat Atalğuliriğa İzahat (Edebiyat Terimlerine Açıklama), Muhemmetimin Cappar, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1988.
14. Çet El Peylosopliri Qisqıçe Luğiti (Yabancı Filozoflar Kısaca Sözlüğü), İbrahim Ehmidi, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1988.
15. Mupettişlik Atalğulirigha İzahat (Müfettişlik Terimleri Sözlüğü), Jang Jingo, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1988.
16. Oquğuçılar İmla Luğiti (Öğrenciler İmla Sözlüğü), Abdurêşit Sabit, Himit Semet, Tahir Abduweli vd., Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1991.
17. İş Heqqi-Parawanliq Luğiti (İş Hakkı-Paravan Sözlüğü), Menglik Kéwir, Qurban Sebpler, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1991.
18. Qisqıçe Matématika Luğiti (Kısaca Matematik Sözlüğü), Rişat Hesén, Obulqasim Haşim, (Çinceden çeviri), Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1991.

19. Dünya Yer Namliri Luğiti (Dünya Yer Adları Sözlüğü), Raxman Tömürşah, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1992.
20. Néfit Géologiyisi Luğiti, (Petrol Jeolojisi Sözlüğü), Urumçi: Şincang Néfit İdaresi, 1992.
21. 60. Qisqıçe Fizika Luğiti (Kısaca Fizik Sözlüğü), Juret Qadir, (Çinceden çeviri), Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1993.
22. Ottura Mektep Oquğuçiliri Üçün Fizikidin İzahliq Luğet (Ortaokul Öğrencileri İçin Açıklamalı Fizik Sözlüğü), (Çinceden çeviri), Urumçi: Şincang Pen-Téxnika Sehiye Neşriyatı, 1993.
23. Ottura Mektep Oquğuçiliri Üçün Matématikidin İzahliq Luğet (Orta Okul Öğrencileri İçin Açıklamalı Matematik Sözlüğü), Micit Qadir, (Çinceden Çeviri), Urumçi: Şincang Pen-Téxnika Sehiye Neşriyatı, Ürumçi, 1993.
24. Ottura Mektep Oquğuçiliri Üçün Ximiyidin İzahliq Luğet (Ortaokul Öğrencileri İçin Açıklamalı Kimya Sözlüğü), Exmet Sali, (Çinceden Çeviri), Urumçi: Şincang Pen-Téxnika Sehiye Neşriyatı, 1993.
25. Ottura Mektep Oquğuçiliri Üçün Biologiyidin İzahliq Luğet (Orta Okul Öğrencileri İçin Açıklamalı Biyoloji Sözlüğü), Mijit Bahawudun, (Çinceden Çeviri), Urumçi: Şincang Pen-Téxnika Sehiye Neşriyatı, 1993.
26. Ottura Mektep Oquğuçiliri Üçün Juğrapiyidin İzahliq Luğet (Ortaokul Öğrencileri İçin Açıklamalı Coğrafya Sözlüğü), Şemşidin Gajit, (Çinceden Çeviri), Urumçi: Şincang Pen-Téxnika Sehiye Neşriyatı, 1993.
27. Qisqıçe Siyasiy-İqtisad Luğiti (Kısaca Siyasi-İktisat Sözlüğü), Qurban Yasin, Muhemmed Ömer, (Çinceden Çeviri), Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1993.
28. Edebiyat Teswirliri Luğiti (1) (Edebiyat Açıklamaları Sözlüğü), Qadir Toxti, (Çinceden Çeviri), Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1993.
29. Xenzu Tilidiki Yardemçi Sözler Luğiti (Çincedeki Yardımcı Sözler Sözlüğü), Lyaw Yifiéy vd., (Çinceden Çeviri), Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1993.
30. Büyük Bérítaniye Ösmür-Balilar Qamusı, Cemiy 5 Tom) (Büyük Britanya Çocuklar Kamusu, Toplam 5 Cilt), Mesut Xalq, Weli Yasin, Melikizat, Sutan Haşim, Babaxan, İmin Ğazi, (Çinceden Çeviri), Urumçi: Şincang Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı, 1994.
31. Edebiyat Teswirliri Luğiti-2 (Edebiyat Açıklamaları Sözlüğü), Tahir Talip, Abdukérim Réşit vd., (Çinceden Çeviri), Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1996.
32. Qisqıçe Ximiye Alimliri Luğiti (Kısaca Kimya Bilim Adamları Sözlüğü), Abdulla Metsiyit, Urumçi: Şincang Üniversitesi Neşriyatı, 1996.
33. Qisqıçe Biologiyeye Luğiti (Kısaca Biyoloji Sözlüğü), Tahirjan Jumaxun vd., (Çinceden Çeviri), Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1997.
34. Başlanğuç Mektep Oquğuçiliri Üçün Til-Edebiyattin Resimlik İzahliq Luğet, “6 Kitab” (İlkokul Öğrencileri için Dil Edebiyat Resimli-Açıklamalı Sözlük), Ayşem Peyzulla, Azad Qasimler, Urumçi: Şincang Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı, 1997.
35. Bügünki Zaman Uyğur Edebiyatı Luğiti (Çağdaş Uyğur Edebiyatı Sözlüğü), Kérimjan Abduréhim, Qeşqer: Qeşqer Uyğur Neşriyatı, 1998.
36. Oquğuçılar İmla Luğiti (Öğrenciler İmla Sözlüğü), Abduréşit Sabit, Himet Semet, Azatgül Atawulla, Tahir Abduweli, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2000.
37. Menidaş Sözler Luğiti (Eş Anlamalı Kelimeler Sözlüğü), Enwer Jappar, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, Ürumçi, 2001.
38. Qarmu-Qarşi Sözler Luğiti (Karşı Anlamalı Kelimeler Sözlüğü), Enwer Jappar, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2001.
39. Dunya Qedimki Zaman Tarixidiki Atalğularğa İzahat (Dünya Geçmiş Zaman Tarihi Terimlerine Açıklama), Meryem Toxti, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2002.

40. Mas Qedemlik Yéngi Sözler İzahliq Luğiti (Yeni Kelimeler Açıklamalı Paralel Sözlük), Arizgül Palta, Urumçi: Şincang Pen Téxnika Sehiye Neşriyatı, 2003.
41. Daim Qollinilidighan Xet-Söz Jümlilik Köp İqtidarliq Luğet (Sık Kullanılan Kelime-Sözcük Cümleler Çok Yönlü Sözlük), Ehet Emet, Nurgül Yasin, Urumçi: Şincang Halk Sehiye Neşriyatı, 2003.
42. Boğaltiriye Luğiti (Kasiyer Sözlüğü), Mehemmet Rozi, Ömerjan, Wang JyenŞin, Urumçi: Şinjang Halk Neşriyatı, 1989.
43. Pisixologiyeye İzahliq Luğiti (Açıklamalı Psikoloji Sözlüğü), Wahit Ghappar, Beijing: Milletler Neşriyatı, 1998.
44. Qisqıçe Yéza-İgilik Maşiniliri Luğiti (Kısaca Tarım Makinaları Sözlüğü), Barat Asim vd., Urumçi: Şincang Pen-Téxnika Neşriyatı.
45. Qanun Luğiti (Kanun Sözlüğü), İskener İbrahim, Ömer İsaq (Çinceden çeviri) Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1986.
46. Edebiyat Luğiti (Edebiyat Sözlüğü), Muhemmetimin Jappar, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1961.
47. Eqiliye Sözler Luğiti (Hikmetli Kelimeler Sözlüğü), Hüseyinjan Esqeri, Munarjan Toxtaxun, Zulfiye Abduréhim, Ömer Hesén, Urumçi: Şincang Sehiye Neşriyatı, 2004.
48. Bügünki Dewr Uyğur Edebiyatining Teswir Luğiti (Çağdaş Uygur Edebiyatının Açıklamalı Sözlüğü), Ekber Qadir, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2010.
49. Tebiy Juğrapiyidin İzahliq Luğet (Doğal Coğrafyanın Açıklamalı Sözlüğü), A, S. Barkow, Taşkent: Şerq Heqiqiti Neşri, 1959.
50. Xenzu Tili Sewiye İmtahani Luğiti (Çince Seviye Sınavı Sözlüğü), Madéyuen, Exmet Yehya, vd., Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2002.
51. Dunya Yer Namliri İzahliq Luğiti (Dünya Yer Adları Açıklamalı Sözlüğü), Raxman Tömür, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1992.
52. Siyasi İqtisad Luğet (Siyasi İktisat Sözlüğü), Şüy Dişin, Emet, Beijing: Milletler Neşriyatı, 1989.
53. Qéliplaşturulğan Atalğular Luğiti (Kalıplaşmış Terimler Sözlüğü), Beijing: Milletler Neşriyatı, 1995.
54. Qisqıçe Matématika İzahliq Luğiti (Kısaca Açıklamalı Matematik Sözlüğü), Ablet Qurban, Urumçi: Şincang Üniversitesi Neşriyatı, 2004.
55. Matématika Formülliri Yançuq Luğiti (Matematik Formülleri Cep Sözlüğü), Muhemmed Abdulla, Qeşker: Qeşker Uyğur Neşriyatı, 1999.
56. Hazirqi Zaman Pul Muamile Çong Luğiti (Çağdaş Para İşleme Büyük Sözlüğü), Abliz Mollayof, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2003.
57. Ottura Mektep Oquğuçiliri Üçün Daim Qollinidighan Xet-Söz-Jümliliri Köp İqtidarliq Luğet (Ortaokul Öğrencileri İçin Kullanışlı Yazı-Sözcük-Cümle Çok Yönlü Sözlük), Exet, Nurgul, Urumçi: Şincang Halk Sehiye Neşriyatı, 2004.
58. Uyğur Halk Maqal Temsilliri (Uygur Halk Deyimleri), Mehemmet Rehim, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1989.
59. Uyğur Halk Maqal ve Temsilliri (Uygur Halk Atasözleri), Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1957.
60. Uyğur Halk Maqal-Temsilliri (Uygur Halk Makal-Temsilleri), Mehemmet Rehim, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1979.
61. Uyğur Romanliri İzahliq Luğiti (Uygur Romanları Açıklamalı Sözlüğü), Sadir Tursunniyaz Udunluq, Urumçi: Şincang Üniversitesi Neşriyatı, 2015.

62. Uyğur Klassik Edebiyatı Xezinisi Şerhlik Luğet (Uygur Klasik Edebiyatı Hazinesi Açıklamalı Sözlüğü), Ablajan Muhemmet, Umidyar, Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 2015.
63. Uyğur Kilassik Edebiyatıda Dayim Uçraydığan Atalğularning İzahliq Luğiti (Uygur Klasik Edebiyatında Çok Karşılaşılan Deyimlerin Açıklamalı Sözlüğü), Eemet Derviş, Minever Abliz, Qeşker: Qeşker Uyğur Neşriyatı, 2014.
64. Uyğurçe Turaqliq İbariler Luğiti (Uygurca Deyimler Sözlüğü), Wang Jinben, Éli Abit vd., Urumçi: Şincang Halk Neşriyatı, 1982.
65. Ölçem Birlikliri İzahliq Luğiti (Ölçü Birimleri Açıklamalı Sözlüğü), Abdurêşit Hélimhaji, Urumçi: Şincang Halk Fen-Teknik Sehiye Neşriyatı, 2003.
66. Uyğur Tilining Turaqliq İbariler İzahliq Luğiti (Uygur Dilinde Deyimlerin Açıklamalı Sözlüğü), Abliz Emet, Mehemmet Rehim, Urumçi: Şincang Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı, 2005.
67. Uyğur Tilining İzahliq Luğiti (Uygurcanın Açıklamalı Sözlüğü), Abliz Yaqup, Beijing: Milletler Neşriyatı, 1990.

1.8. Éléktronik Luğetler (Elektronik Sözlükler)

1.8.1. Uyğursoft Luğiti (Uygursoft Sözlüğü): Bu sözlük Uyghursoft (URL-1) yazılım şirketi tarafından üretilmiştir. İlk önce Çince-Uygurca olarak tasarlanmış, daha sonra İngilizce, Rusça ve Arapça da dâhil edilmiş ve 2008 yılında kullanıma sunulmuştur. Bu sözlüğün hazırlanması için 60'tan fazla sözlükten yararlanılmış olup toplam 3 milyon 650.000'den fazla sözcük içermektedir.

1.8.2. İrfan Sözlüğü: Uygurca, Çince, İngilizce, Rusça, Kazakça, Kırgızca, Korece ve Türkçe olmak üzere 8 dilde hazırlanmıştır. Sonradan Almanca, İspanyolca, Fransızca ve Vietnam dili de dâhil edilmiştir. Bu sözlükte ilgili dillerdeki kelimelere dair açıklamalı örnekler kullanılmıştır. Ayrıca bu sözlüğe gramer ile ilgili eğitim setleri de eklenmiştir. Diğer sözlüklerden farklı olarak Kâşgarlı Mahmut'un "Divânu Lugâti't-Türk" adlı eseri de sözlüğe dâhil edilmiştir.

1.8.3. Muellim Sözlüğü: Uygurca, Çince, İngilizce, Arapça, Rusça ve Türkçe gibi diller için hazırlanmıştır. Diğer sözlüklerden farkı olarak eğitime yönelik yazılımlar, sözcükler daha belirgindir. Ayrıca sesli sözlük olma özelliği onun kullanımını daha da kolaylaştırmıştır.

Sonuç

Bu çalışma sonucunda Uygurca sözlükler ile ilgili güncel katalog oluşturulmuştur. Çalışma yaparken başta ŞUÖB olmak üzere, Uygurların yoğun olarak yaşadığı bölgelerdeki yayımlar incelenmiş ve araştırılmıştır. Ancak aranan kaynaklarda geçen basım yılı ya da basım yeri belli olmayan sözlükler bu kataloğa dâhil edilmemiştir. Bundan dolayı Uygurca sözlük kataloğu araştırmaları yine açık bir konu olarak devam etmektedir. Bunların dışında, erişilebilen bütün sözlükler ilk defa toplu şekilde künyesi verilerek listelenmiştir.

Tespit edilen ve künyesi verilen sözlükler arasında en çok Çince-Uygurca sözlüklerin yer aldığı ve matematik, fizik, kimya, jeoloji gibi disiplinlerin terimler sözlüğü yanında elektrik, elektronik, makine, tarım gibi belirli alanlarda tematik sözlüklerin çokluğu dikkat çekmektedir. Ayrıca ilkökul, ortaokul ve lise öğrencilerine yönelik farklı bilim dalları için yayınlanmış Çince-Uygurca sözlüklerin de sayısı oldukça fazladır.

Bu makalede, daha önceki çalışmalardan farklı olarak 114 Çince-Uygurca sözlük, 12 Uygurca-Çince sözlük, 8 Uygurca-Arapça sözlük, 11 Uygurca-Arapça-İngilizce sözlük, 7 Uygurca-Çince-Rusça-İngilizce sözlük, 5 adet diğer çeviri sözlük, 67 tane de çeşitli konularda olmak üzere 224 adet yeni sözlük tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmaya 3 adet

elektronik sözlük dâhil edilmiştir. Orhun (2022)'un daha önceki çalışmasında 165 sözlük yer almaktadır. Dolayısıyla bu çalışmayla birlikte toplamda Uygurca ile ilgili toplam 389 sözlük tespit edilmiştir.

Kısaltmalar

ŞUÖB Şincang Uygur Özerk Bölgesi

Kaynakça

Koraş, Hikmet (2009). "Türkiye'de Çağdaş Türk Lehçeleri ile İlgili Sözcük Çalışmaları ve Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü Üzerine". *Turkish Studies*, 4(4): 761-789.

Orhun, Murat (2022), "Uygurcada Sözlük Çalışmaları". *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, (19): 68-92.

Öztopçu, Kurtuluş (1992). "Modern Uygurca ile İlgili Açıklamalı Bir Kaynakça". *Türk Dilleri Araştırmaları*, (2): 155-170.

Öztopçu, Kurtuluş (1993). "Uygurca'nın Yazı Dili Olarak Gelişmesi ve Uygurca Sözlükler". *Türk Dilleri Araştırmaları*, (3): 167-174.

Sartekin, Eziz Atavulla (2004). *Uygurca Yayınlanmış Eserler Kataloğu*. Urumçi: Şincang Üniversitesi Neşriyatı.

Şirin, Hatice (2020). *Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Yıldırım, Fikret (2007). *Kaşgar ve Yarkend Ağzı Sözlükleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım, Fikret (2019). "Yeni Uygurca ve Yeni Uygurca Sözlükler". *Folklor/Edebiyat*, 25(99): 539-552.

İnternet Kaynakları:

URL-1: Uyghursoft: <http://uyghursoft.com/zh-CN/home.html> (Erişim: 11.12.2013).